

ਪਉੜੀ ੧੭

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ

ਸਤਾਰ੍ਹਵੀਂ ਪਉੜੀ ਨਾਲ ੨ ਸਲੋਕ ਦਰਜ ਹਨ। ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ੪-੪ ਤੁਕਾਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪਿਤਰਾਂ ਦੇ ਨਮਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਰਾਧਾਂ ਦੀ ਪਿਠਭੂਮੀ ਵਿਚ ਠੱਗੀ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿਚੋਂ ਦਿਤੇ ਦਾਨ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦਿਆਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਹੱਕ-ਸੱਚ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਕੇ ਕੀਤਾ ਦਾਨ-ਪੁੰਨ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਸਹਾਈ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਦੇ ਮਾਧਿਅਮ ਰਾਹੀਂ ਬਿੰਬ ਸਿਰਜ ਕੇ ਜੂਠੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਪਾਜ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ। ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰਕ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਕੋਂਦਰ ਵਿਚ ਰਖਦਿਆਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰਕ ਵਸਤਾਂ ਦੀ ਨਿਰਮੂਲਤਾ ਨੂੰ ਅਭਿਵਿਅਕਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਨੋਟ: ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੇ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਲੋਕ ਲਾਹੌਰ ਵਾਸੀ ਮੰਗੂ ਅਤੇ ਭਾਗੂ ਖਤਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਥਾਇ ਉਚਾਰੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ (ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ) ਇਹ ਦੁਨੀ ਚੰਦ ਪ੍ਰਤੀ ਉਚਾਰੇ ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਸਲੋਕ ਮ: ੧॥

ਜੇ ਮੇਹਾਕਾ ਘਰੁ ਮੁਰੈ ਘਰੁ ਮੁਹਿ ਪਿਤਰੀ ਦੇਇ॥

ਅਗੈ ਵਸਤੁ ਸਿਵਾਈਐ ਪਿਤਰੀ ਚੇਰ ਕਰੇਇ॥

ਵਢੀਅਹਿ ਹਥ ਦਲਾਲ ਕੇ ਮੁਸਫੀ ਏਹ ਕਰੇਇ॥

ਨਾਨਕ ਅਗੈ ਸੇ ਮਿਲੈ ਜਿ ਖਟੇ ਘਾਲੇ ਦੇਇ॥੧॥

ਸ਼ਬਦਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਜੇਕਰ (ਕੋਈ) ਚੋਰ (ਕਿਸੇ ਦਾ) ਘਰ ਲੁਟੇ, (ਤੇ) ਘਰ ਲੁਟ ਕੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ (ਦਾਨ ਵਜੋਂ) ਦੇਵੇ; (ਤਾਂ) ਅੱਗੋਂ (ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪਿਤਰਾਂ ਨਮਿਤ ਦਿਤੀ ਹੋਈ ਉਹ) ਵਸਤੂ ਪਛਾਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ) ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਚੋਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। (ਓਥੇ ਫਿਰ, ਧਰਮ-ਰਾਜ)¹ ਨਿਆਂ ਦੀ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਿਚੋਲੇ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ) ਦੇ ਹੱਥ ਵਢ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

¹ 'ਧਰਮ' ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ (ਧਰਮ-ਕਰਮ, ਧਰਮ-ਨਿਆਂ ਆਦਿ ਸਮੇਤ) ਅਨੇਕ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਰਤਿਆ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਮੁੱਖ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

੧. ਦੈਵੀ-ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਦੈਵੀ ਨੇਮ/ਵਿਧਾਨ ਜੋ ਸਾਰੇ ਜਗਤ-ਪਸਾਰੇ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਉਸ ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੁਲੰਕਣ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ: ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੩) ਅਤੇ ਅਮੁਲੁ ਧਰਮੁ ਅਮੁਲੁ

(ਸੌ) ਨਾਨਕ! ਅਗੇ ਉਹ (ਕੁਝ ਹੀ) ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ (ਮਨੁਖ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ) ਘਾਲਦਾ, ਖੱਟਦਾ ਤੇ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥਕ-ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਚੋਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟ ਲਵੇ ਤੇ ਲੁੱਟ ਦੇ ਮਾਲ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵਸਤੂ ਆਪਣੇ ਮਰ ਚੁਕੇ ਵੱਡੇ-ਵਡੇਰਿਆਂ ਨਮਿਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਰਾਧਾਂ ਦੌਰਾਨ ਦਾਨ ਵਜੋਂ ਦੇ ਦੇਵੇ, ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹ ਵਸਤੂ ਪਛਾਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਜੁ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਉਹ ਵਸਤੂ ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਰ ਵੀ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਘਰ ਲੁੱਟਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਚੋਰ ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।²

ਓਥੇ ਫਿਰ ਇਨਸਾਫ/ਨਿਆਂ ਵਜੋਂ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਾਧ ਆਦਿ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਪਿਤਰਾਂ ਨੂੰ ਵਸਤੂਆਂ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ-ਵਿਚੋਲੇ ਦੇ ਹੱਥ ਵਢ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੀਬਾਣੁ ॥ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੫)। ਦੈਵੀ-ਸਿਧਾਂਤ ਜਾਂ ਦੈਵੀ ਨੇਮ/ਵਿਧਾਨ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ 'ਧਰਮ' ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਧਰਮ-ਨਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਬਾਖੂਬੀ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ: ਅੰਦਰਿ ਰਾਜਾ ਤਖਤੁ ਹੈ ਆਪੇ ਕਰੇ ਨਿਆਉ ॥ ਗੁਰ ਸਬਦੀ ਦਰੁ ਜਾਣੀਐ ਅੰਦਰਿ ਮਹਲੁ ਅਸਰਾਉ ॥ ਖਰੇ ਪਰਖਿ ਖਜਾਨੈ ਪਾਈਅਨਿ ਖੋਟਿਆ ਨਾਹੀ ਥਾਉ ॥ ਸਭੁ ਸਚੇ ਸਚੁ ਵਰਤਦਾ ਸਦਾ ਸਚੁ ਨਿਆਉ ॥ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਕਾ ਰਸੁ ਆਇਆ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਨਾਉ ॥੧੮॥ -ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੧੦੯੨

੨. ਹਿੰਦੂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਧਰਮ-ਰਾਜ: ਧਰਮ-ਰਾਜ ਜਾਂ ਜਮ-ਰਾਜ, ਹਿੰਦੂ ਮਾਨਤਾ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਨੁਖ ਦੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦਾ ਨਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦਾ, ਮੌਤ ਦਾ ਅਤੇ ਪਤਾਲ ਜਾਂ ਨਰਕ ਲੋਕ ਦਾ ਰਾਜਾ/ਦੇਵਤਾ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਧਰਮ-ਰਾਜ ਲਈ ਧਰਮ, ਰਾਜਾ ਧਰਮ, ਧਰਮ ਰਾਇ, ਜਮ, ਜਮ-ਰਾਜ, ਜਮ-ਕਾਲ ਆਦਿ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਵਰਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੇਠਲਾ ਹਵਾਲਾ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਵੱਲ ਸੰਕੇਤ ਕਰਦਾ ਹੈ: ਧਰਮ ਰਾਇ ਨੇ ਹੁਕਮੁ ਹੈ ਬਹਿ ਸਚਾ ਧਰਮੁ ਬੀਚਾਰਿ॥ -ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੩੮

² “ਮੋਏ ਹੋਏ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਜਾਂ ਪਿਤਰਾਂ ਨਿਮਿਤ ਸ਼ਰਧਾ-ਸਨੇਹ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਦਾਨ ਸ਼ਰਾਧ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਦਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣ ਨਾਲ ਅਗੇ ਪਿਤਰਾਂ ਪਾਸ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।” -ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਪਦਮ , ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸੰਕੇਤ ਕੋਸ਼, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ੧੯੭੭, ਪੰਨਾਂ ੬੪

ਪਰ “ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਿਸੇ ਮ੍ਰਿਤ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਖਾਣ, ਪੀਣ, ਪਹਿਨਣ ਦੀਆਂ ਵਸਤੂਆਂ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਕੇਰਾ ਅਗਿਆਨ ਹੈ, ਜੋ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਵਾਰਥ-ਸਿਧੀ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਜੀਵਿਤ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀ ਤਨ-ਮਨ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।” -ਡਾ.ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੱਗੀ, ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ, ਨਿਰੁਕਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ, ੨੦੦੪, ਪੰਨਾਂ ੩੯੭

ਜੀਵਿਤ ਪਿਤਰ ਨ ਮਾਨੈ ਕੋਊ ਮੁਏਂ ਸਿਰਾਧ ਕਰਾਹੀ ॥ ਪਿਤਰ ਭੀ ਬਪੁਰੇ ਕਹੁ ਕਿਉ ਪਾਵਹਿ ਕਊਆ ਕੂਕਰ ਖਾਹੀ ॥੧॥ -ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੩੩੨

ਨਾਨਕ! ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੱਗੇ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਉਹ ਕੁਝ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਮਨੁੱਖ ਨੇ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਖੱਟਿਆ-ਕਮਾਇਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਾਨ ਦਿਤਾ ਹੋਵੇ।³

ਪਦ ਅਰਥ

ਜੇ = ਜੇ, ਜੇਕਰ।

ਯੋਜਕ।

ਸਿੰਧੀ/ਲਹਿੰਦੀ/ਪੰਜਾਬੀ/ਬ੍ਰਜ - ਜੇ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਜੇਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਯਦਿ (ਯਦਿ - ਜੇਕਰ)।

ਮੋਹਾਕਾ = ਚੋਰ, ਠੱਗ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਮੋਹਾਕਾ/ਮੁਹਾਕਾ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮੋਸ਼ਕਹ (ਸੋਧਕ: - ਲੁਟੇਰਾ, ਚੋਰ)।

ਘਰੁ = ਘਰ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਬ੍ਰਜ - ਘਰ; ਸਿੰਧੀ - ਘਰ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਪਾਲੀ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਘਰ (ਘਰ - ਘਰ)

ਮੁਹੈ = ਲੁੱਟੇ, ਲੁੱਟ ਲਵੇ।

ਕਿਰਿਆ, ਸੰਭਾਵ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਸਿੰਧੀ - ਮੁਹਣ/ਮੁਹ (ਲੁੱਟਣਾ, ਚੁਰਾਉਣਾ); ਕਸ਼ਮੀਰੀ - ਮੁਹਨ (ਛਲ ਕਰਨਾ, ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ); ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਮੁਸਇ (ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ); ਪਾਲੀ - ਮੁਸਤਿ (ਕਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਧੋਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮੁਸਤਿ (ਸੁਥਤਿ - ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ)।

ਮੁਹਿ = ਲੁੱਟ ਕੇ।

ਪੂਰਬ ਪੂਰਣ ਕਿਰਦੰਤ (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ)।

ਸਿੰਧੀ - ਮੁਹਣ/ਮੁਹ (ਲੁੱਟਣਾ, ਚੁਰਾਉਣਾ); ਕਸ਼ਮੀਰੀ - ਮੁਹਨ (ਛਲ ਕਰਨਾ, ਧੋਖਾ ਦੇਣਾ); ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਮੁਸਇ (ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ); ਪਾਲੀ - ਮੁਸਤਿ (ਕਪਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਧੋਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮੁਸਤਿ (ਸੁਥਤਿ - ਚੁਰਾਉਂਦਾ ਹੈ)।

³ ਨਾਨਕ ਏਥੈ ਕਮਾਵੈ ਸੋ ਮਿਲੈ ਅਗੈ ਪਾਏ ਜਾਇ ॥੧॥ -ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੫੫੬

ਪਿਤਰੀ = ਪਿੱਤਰਾਂ ਨੂੰ, ਆਪਣੇ ਮਰ ਚੁਕੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇਰਿਆਂ ਨਮਿਤ।

ਨਾਂਵ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਨ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਬ੍ਰਜ - ਪਿਤਰ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਪਿਤ੍ਰਿ(ਪਿਤ੍ਰ - ਪੂਰਵਜ, ਪਿਤਾ, ਮਰ ਚੁਕੇ ਬਾਪ, ਦਾਦਾ, ਪੜਦਾਦਾ ਆਦਿ)।

ਦੇਇ = ਦੇਵੇ, ਦੇ ਦੇਵੇ।

ਕਿਰਿਆ, ਸੰਭਾਵ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਦੇ/ਦੇਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਦੇਏਇ/ਦਾਇ; ਪਾਲੀ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਦਦਾਤਿ (ਫਕਾਤਿ - ਦੋਂਦਾ ਹੈ)।

ਅਗੈ = ਅਗੇ, ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ।

ਲਹਿੰਦੀ/ਸਿੰਧੀ - ਅਗੇ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਅੱਗੇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਪਾਲੀ - ਅੱਗ/ਅੱਗੇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਅਗ੍ਰ/ਅੱਗ੍ਰੇ (ਅਗ੍ਰ/ਅਗ੍ਰੇ - ਅਗੇ)।

ਵਸਤੁ = ਵਸਤੂ, ਚੀਜ਼।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਬ੍ਰਜ - ਵਸਤੁ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਤੁ (ਕਸਤੁ - ਵਿਦਮਾਨ ਚੀਜ਼, ਚੀਜ਼, ਪਦਾਰਥ)।

ਸਿਵਾਣੀਐ = ਸਿਵਾਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਪਛਾਣ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਸੰਭਾਵ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਸਿਆਣਣ/ਸਿਆਣਨ (ਪਛਾਣਣਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਸਮਿਭਜਾਣਾਇ; ਪਾਲੀ - ਸਮਿਭਜਾਨਾਤਿ (ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਸਮਿਭਜਾਨਾਤਿ (ਸਮਿਭਜਾਨਾਤਿ - ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਛਾਣਦਾ ਹੈ, ਦੇਖਦਾ/ਸਮਝਦਾ ਹੈ)।

ਚੋਰ = ਚੋਰ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਪਾਲੀ - ਚੋਰ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਚੋਰਹ (ਚੋਰ: - ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ, ਚੋਰ)।

ਕਰੋਇ = (ਚੋਰ) ਕਰਦਾ ਹੈ, (ਚੋਰ) ਬਣਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਸੰਭਾਵ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਕ੍ਰੁੰਸ਼ - ਕਰਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕਰਿਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਕਰੋਤਿ (ਕਰੋਤਿ - ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਵਢੀਅਹਿ = ਵਢੀਦੇ ਹਨ, ਵਢੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਵਢ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਿਆ, ਸੰਭਾਵ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਵੱਢਣ (ਵਢਣਾ); ਸਿੰਧੀ - ਵਢਣੁ (ਵਢਣਾ); ਪਾਲੀ - ਵਡਢਾਪੇਤਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਰ੍ਧਯਤਿ (ਵਰ੍ਧਯਤਿ - ਵਢਦਾ ਹੈ)।

ਹਥ = ਹੱਥ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਹਥ; ਸਿੰਧੀ - ਹਥੁ; ਅਪਕ੍ਰੁੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਹਤ੍ਥ (ਹੱਥ); ਪਾਲੀ - ਹਤ੍ਥ (ਹੱਥ, ਹੱਥਾ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਹਸ੍ਤਹ (ਹ੍ਰਸ੍ਤ: - ਹੱਥ)।

ਦਲਾਲ = ਵਿਚੋਲੇ (ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ)।

ਨਾਂਵ, ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਰਥੀ - ਦੱਲਾਲ (ਸੌਦਾ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ, ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਖਰੀਦਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਖਰੀਦੇ ਫਰੋਖਤ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ)।

ਕੇ = ਦੇ।

ਸੰਬੰਧਕ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਬ੍ਰਜ - ਕਾ/ਕੀ/ਕੇ (ਦਾ/ਦੀ/ਦੇ); ਅਪਕ੍ਰੁੰਸ਼ - ਕੇਰ (ਦਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕਾਰਿਤੋ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਕ੍ਰਿਤਹ (ਕ੍ਰਿਤ:- ਕਰਨਾ)।

ਮੁਸਫੀ = ਮੁਨਸਫੀ, ਇਨਸਾਫ/ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ/ਕਾਰਵਾਈ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਇਕਵਚਨ।

ਅਰਬੀ/ਫਾਰਸੀ - ਮੁਨਸਿਫੀ (ਇਨਸਾਫ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਨਿਆਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਰਿਆ)।

ਏਹ = ਇਹ।

ਪੜਨਾਂਵੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਮੁਸਫੀ ਦਾ), ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਏਹੁ/ਇਹੁ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਏਸੋ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਏਸ਼ਹ (ਏਸ਼: - ਯਹ, ਇਹ)।

ਕਰੋਇ = (ਨਿਆਂ) ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਕਰਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕਰਿਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਕਰੋਤਿ (ਕਰੋਤਿ - ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਨਾਨਕ = ਨਾਨਕ!

ਨਾਂਵ, ਸਬੰਧਨ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਗੈ = ਅਗੇ, ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ।

ਲਹਿੰਦੀ/ਸਿੰਧੀ - ਅਗੇ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਅੱਗੈ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਪਾਲੀ - ਅੱਗ/ਅੱਗੈ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਅਗ੍ਰ/ਅੱਗ੍ਰੈ (ਅਗ੍ਰ/ਅਗ੍ਰੈ - ਅਗੇ)।

ਸੋ = ਉਹ (ਕੁਝ ਹੀ)।

ਪੜਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਸੁ/ਸੋ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਸਹ (ਸਹ: - ਉਹ)।

ਮਿਲੈ = ਮਿਲਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਸੰਭਾਵ ਭਵਿਖਤ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਮਿਲੈ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਮਿਲੈ/ਮਿਲਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਮਿਲਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮਿਲਤਿ (ਮਿਲਤਿ - ਮਿਲਦਾ ਹੈ)।

ਜਿ = ਜਿਹੜਾ, ਜੋ।

ਪੜਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਜਿ; ਲਹਿੰਦੀ/ਸਿੰਧੀ - ਜੇ (ਜੇਕਰ); ਬ੍ਰਜ - ਜੇ (ਇਹ); ਅਪਕ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜਇ; ਪਾਲੀ - ਜਦਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਯਦਿ (ਯਦਿ - ਜੇ, ਜੇਕਰ)।

ਖਟੇ = ਖੱਟਦਾ ਹੈ, ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਖਟਣਾ; ਲਹਿੰਦੀ - ਖੱਟਣ (ਕਮਾਉਣਾ); ਸਿੰਧੀ - ਖਟਨ (ਜਿੱਤਣਾ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ); ਕਸ਼ਮੀਰੀ - ਖਟਨ (ਲੁਕਾਉਣਾ; ਹਾਵੀ ਹੋਣਾ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਖੱਟਯਤਿ (ਭਟਕਣਾ - ਲੁਕਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਜਿੱਤਦਾ ਹੈ)।

ਘਾਲੇ = ਘਾਲਦਾ ਹੈ, ਮਿਹਨਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਘਾਲਣਾ (ਘੱਲਣਾ; ਤਬਾਹ ਕਰਨਾ; ਪਾਉਣਾ; ਪਿਘਲਾਉਣਾ, ਢਾਲਣਾ); ਮਰਾਠੀ - ਘਾਲਣੇ (ਪਾਉਣਾ, ਚੁਆਉਣਾ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਘਾਲਯਤਿ (ਬਾਲਯਤਿ - ਵਗਦਾ ਹੈ, ਚੌਂਦਾ ਹੈ, ਡਿਗਦਾ ਹੈ)।

ਦੇਇ = ਦਿੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਕ੍ਰੰਸ਼ - ਦੇ/ਦੇਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਦੇਏਇ/ਦਾਇ; ਪਾਲੀ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਦਦਾਤਿ (ਦਫ਼ਾਤਿ - ਦੋਂਦਾ ਹੈ)।

॥੧॥ = ਪਹਿਲਾ ਸਲੋਕ ਸੰਪੂਰਨ।

ਕਾਵਿਕ ਪਖ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਕਾਤਮਕਤਾ ਅਤੇ ਸੰਕੇਤਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਸਰਾਧ ਆਦਿ ਫੋਕਟ ਕਰਮਕਾਂਡਾ ਰਾਹੀਂ ਧਨ ਉਗਰਾਹੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਖੰਡੀ ਪੁਜਾਰੀ ਵਰਗ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕ ਚੋਟ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਪ੍ਰਚਲਤ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਇਥੇ ਇਹ ਵੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਇਹ ਠੱਗੀ ਲੁਕਾਈ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਬਲਕਿ ਪਛਾਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਐਸੀ ਠੱਗੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਲਾਲ ਦੇ ਹੱਥ ਵੱਢ ਦਿਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸਲੋਕ ਦੀ ਅੰਤਲੀ ਤੁਕ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਤੋਂ ਅਰਥ ਅਤੇ ਭਾਵ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਵਖਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਥੇ ਅਰਥ ਪੱਧਰੀ ਵਿਪਥਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਧਰਮ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਪਖੰਡਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੈ। ਚਉਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਗੁਰਮਤਿ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਘਾਲਣਾ ਕਰਕੇ ਜੋ ਖੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਹੀ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।⁴

ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਿੰਨ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿਧਾਨ ੧੩+੧੧ ਹੈ। ਚਉਥੀ ਤੁਕ ਦਾ ੧੨+੧੧ ਹੈ, ਪਰੰਤੂ ਉਚਾਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਵੀ ੧੩+੧੧ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਸਲੋਕ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾ ਛੰਦ ਅਧੀਨ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਬਣਤਰ ਵਿਚ ਦੋ ਦੋਹਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜੋੜਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

ਮ:੧॥

ਜਿਉ ਜੇਰੂ ਸਿਰਨਾਵਣੀ ਆਵੈ ਵਾਰੇ ਵਾਰ॥

ਜੂਠੇ ਜੂਠਾ ਮੁਖਿ ਵਸੈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਹੋਇ ਖੁਆਰੁ॥

ਸੂਚੇ ਏਹਿ ਨ ਆਖੀਅਹਿ ਬਹਨਿ ਜਿ ਪਿੰਡਾ ਧੋਇ॥

ਸੂਚੇ ਸੇਈ ਨਾਨਕਾ ਜਿਨ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਸੇਇ॥੨॥

ਸ਼ਾਬਦਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਜਿਵੇਂ ਅੰਰਤ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਾਹਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ (ਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਹਵਾਰੀ ਖੂਨ ਆਦਿ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਜੂਠੇ (ਮਨੁਖ) ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਜੂਠਾ-ਪਣ (ਹੀ) ਵਸਦਾ (ਤੇ ਜੂਠ ਹੀ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਹ) ਨਿਤਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਖੁਆਰ ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਸੂਚੇ ਇਹ (ਲੋਕ) ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਜਿਹੜੇ (ਕੇਵਲ) ਸਰੀਰ ਧੋ ਕੇ ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਸੂਚੇ ਉਹੀ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ (ਸੱਚਾ-ਪ੍ਰਭ) ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

⁴ ਜਗ ਭੋਗ ਨਈਵੇਦ ਲਖ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮੁਖਿ ਇਕੁ ਦਾਣਾ ਪਾਇਆ। -ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਵਾਰ ੭ ਪਉੜੀ ੧੩

ਭਾਵਾਰਥਕ-ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ

ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਮਾਹਵਾਰੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਹਵਾਰੀ ਖੂਨ ਆਦਿ ਲਗਾਤਾਰ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ; ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨਾਲ ਅੰਦਰੋਂ ਮਲੀਨ (ਜੂਠੇ) ਮਨੁਖ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਵੀ ਝੂਠ, ਨਿੰਦਾ ਆਦਿ ਦਾ ਜੂਠਾ-ਪਣ ਲਗਾਤਾਰ ਵਸਦਾ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਉਸਨੂੰ ਨਿਤ-ਦਿਨ ਖੱਜਲ-ਖੁਆਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।⁵

ਹੇ ਨਾਨਕ! ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਪਵਿੱਤਰ ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਜੋ ਕੇਵਲ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਧੋ ਕੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਗਏ ਹਨ।⁶ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਉਹੀ ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੱਚਾ-ਪ੍ਰਭੂ ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ

ਜਿਉ = ਜਿਵੇਂ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਜੋਊ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜੇਵ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਯਥਾ (ਯਥਾ - ਜੈਸੇ, ਜਿਵੇਂ)।

ਜੋਰੂ = ਔਰਤ, ਇਸਤਰੀ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਉੜੀਆ - ਜੋਰੂ; ਬ੍ਰਜ - ਜੋਰੂ/ਜੋਰੂ (ਇਸਤਰੀ, ਪਿਆਰੀ, ਪਤਨੀ); ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਜੋਇ/ਜੋਏ/ਜੁਉਇ/ਜੋਯ (ਇਸਤਰੀ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜੁਅਈ (ਜਵਾਨ ਲੜਕੀ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਯੁਵਤਿਰੂਪ (ਯੁਵਤਿਰੂਪ - ਜਵਾਨ ਇਸਤਰੀ)।

ਸਿਰਨਾਵਣੀ = ਸਿਰ-ਨ੍ਹਾਉਣੀ, ਮਾਹਵਾਰੀ।⁷

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

⁵ ਅੰਤਰਿ ਜੂਠਾ ਕਿਉ ਸੁਚਿ ਹੋਇ ॥ -ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੧੩੪੪

⁶ ਮਨੁ ਨਹੀ ਸੂਚਾ ਕਿਆ ਸੋਚ ਕਰੀਜੈ ॥ -ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੯੦੫

⁷ ਸਨਾਤਨੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਹਵਾਰੀ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀ ਦੁਆਰਾ ਚਉਥੇ ਦਿਨ ਸਿਰ ਸਮੇਤ ਇਸਨਾਨ (ਰਿਤੁਸਨਾਨ) ਕਰਕੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਣ ਅਤੇ ਅੰਨ-ਪਾਣੀ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਸੀ/ਹੈ। ਮੱਧਕਾਲ ਵਿਚ ਮਾਹਵਾਰੀ ਨੂੰ ਇਕ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਿਰਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਇਸ ਕੁਦਰਤੀ ਕਿਰਿਆ ਦੀ ਲਗਾਤਾਰਤਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਜੋਂ ਵਰਤਦਿਆਂ ਅੰਦਰੋਂ ਜੂਠੇ (ਮਲੀਨ) ਮਨੁਖ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਸਿਧ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਸਿਰ+ਨਾਵਣੀ (ਸਿਰ ਨ੍ਰਾਉਣ ਦੀ ਕਿਰਿਆ, ਸਿਰ ਸਮੇਤ ਇਸ਼ਨਾਨ): ਲਹਿੰਦੀ - ਸਿਰ; ਸਿੰਧੀ - ਸਿਰੁ;
 ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਪਾਲੀ - ਸਿਰ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਸ਼ਿਰਸ੍ (ਸ਼ਿਰਸ੍ - ਸਿਰ)^੪ + ਲਹਿੰਦੀ - ਨਹਾਵਣ (ਨਹਾਉਣਾ); ਕਸ਼ਮੀਰੀ -
 ਨਾਵਨ (ਨ੍ਰਾਉਣਾ, ਮਾਂਜਣਾ, ਧੋਣਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਸਿਣਾਵੇਦਿ/ਨਹਾਵੇਇ; ਪਾਲੀ - ਨਹਾਪੇਤਿ (ਨ੍ਰਾਉਦਾ ਹੈ, ਧੋਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ -
 ਸ੍ਨਾਪਯਤਿ (ਸ਼ਾਪਯਤਿ - ਨਵਾਉਦਾ ਹੈ)

ਆਵੈ = (ਮਾਹਵਾਰੀ) ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਆਵੈ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਆਵਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਆਵੇਇ/ਆਵਇ; ਪਾਲੀ - ਆਪੇਤਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਆਪਯਤਿ
 (ਆਪਯਤਿ - ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ)।

ਵਾਰੋ ਵਾਰ = ਵਾਰ-ਵਾਰ, ਮੁੜ-ਮੁੜ, ਹਰ ਮਹੀਨੇ।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਵਾਰ (ਵੇਲਾ, ਕੋਈ ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ, ਅਵਸਰ, ਵਾਰੀ; ਚਿਰ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵਾਰ; ਪਾਲੀ - ਵਾਰ (ਸਮਾਂ, ਵਾਰੀ);
 ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਾਰਹ (ਕਾਰ: - ਨੀਅਤ ਸਮਾਂ, ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ, ਹਫ਼ਤੇ ਦਾ ਦਿਨ)।

ਜੂਠੇ = ਜੂਠੇ ਦੇ, ਮਲੀਨ ਮਨੁਖ ਦੇ।

ਨਾਂਵ, ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਲਹਿੰਦੀ - ਜੂਠਾ; ਸਿੰਧੀ - ਜੂਠੇ (ਭੋਜਨ ਦਾ ਬਚਿਆ ਹਿੱਸਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜੁਟਠ (ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ
 - ਜੁਸ਼ਟ (ਜੁਏ- ਚਖਿਆ, ਮਾਣਿਆ; ਭੋਜਨ ਦਾ ਬਚਿਆ ਹਿੱਸਾ)।

^੪ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ 'ਛ੍ਰੁਤੁਸ਼ਾਨ' ਤੋਂ ਵਿਉਤਪਤ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਦਰੁਸਤ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਸਿਰ' ਅਤੇ 'ਨਾਵਣੀ/ਨਾਉਣੀ' ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਜੁਟ ਹੈ।

ਜੂਠਾ = ਜੂਠਾ-ਪਣ, ਝੂਠ।^੭

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਲਹਿੰਦੀ - ਜੂਠਾ; ਸਿੰਧੀ - ਜੂਠੇ (ਭੋਜਨ ਦਾ ਬਚਿਆ ਹਿੱਸਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜੁਠਠ (ਵਰਤਿਆ ਹੋਇਆ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਜੁਸ਼ਟ (ਜੁਠ- ਚਖਿਆ, ਮਾਣਿਆ; ਭੋਜਨ ਦਾ ਬਚਿਆ ਹਿੱਸਾ)।

ਮੁਖਿ = ਮੂੰਹ ਵਿਚ।

ਨਾਂਵ, ਅਧਿਕਰਣ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਬ੍ਰਜ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮੁਖ (ਸੁਖ - ਮੂੰਹ)।

ਵਸੈ = ਵਸਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਵਸੈ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਇ; ਪਾਲੀ - ਵਸਤਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਤਿ (ਕਸਤਿ - ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਵਸਦਾ ਹੈ)।

ਨਿਤ ਨਿਤ = ਨਿਤ ਦਿਨ, ਨਿਤਾ ਪ੍ਰਤੀ, ਹਰ ਰੋਜ਼।

ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਨਿਤ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਨਿਤਯ (ਨਿਤਯ - ਨਿਰੰਤਰ, ਲਗਾਤਾਰ, ਹਮੇਸ਼ਾ)।

ਹੋਇ = ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਮਰਾਠੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਹੋਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਹਵਇ/ਭਵਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਭਵਤਿ (ਭਕਤਿ - ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।

^੭ ਸਿੰਧੀ ਵਿਚ 'ਜੂਠ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ 'ਝੂਠ' ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ: "ਸਿੰਧੀ - ਜੂਠ (ਝੂਠ); ਬ੍ਰਜ - ਝੂਠ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਝੁਠਠ/ਝੂਠ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਝੁਠਠ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਝੁਠਠ (ਝੁਠੁ - ਨਕਲੀ, ਅਸੁੱਧ, ਗਲਤ)।" -ਆਰ. ਐਲ. ਟਰਨਰ, ਭਾਰਤ-ਆਰਿਆਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਕੋਸ਼, ਮੋਤੀਲਾਲ ਬਨਾਰਸੀਦਾਸ ਪਬਲੀਸ਼ਰਜ਼, ਦਿੱਲੀ, ੨੦੦੮, ਪੰਨਾ ੨੯੯

ਖੁਆਰੁ = ਖੁਆਰ, ਦੁਖੀ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਜੁਠੇ ਦਾ), ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਫ਼ਾਰਸੀ - ਖ਼੍ਵਾਰ (ਜ਼ਲੀਲ, ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ)।¹⁰

ਸੂਚੇ = ਸੁੱਚੇ, ਪਵਿੱਤਰ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਏਹਿ ਦਾ), ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਸੁਚਾ; ਲਹਿੰਦੀ - ਸੁੱਚਾ (ਸੁੱਧ); ਬ੍ਰਜ - ਸੁਚਿ (ਨਿਰਮਲ, ਪਵਿੱਤਰ, ਸੁੱਧ; ਸੱਚਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਸੁੱਚ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਸੁਚਯੁ (ਸੁਚਯੁ - ਸੁੱਧ ਹੋਣਾ)।

ਏਹਿ = ਇਹ (ਲੋਕ)।

ਪੜਨਾਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਇਹ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਏਸੋ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਏਸਹ (ਏਥ: - ਯਹ, ਇਹ)।

ਨ = ਨਾ, ਨਹੀਂ।

ਨਿਪਾਤ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਨਾ/ਨ; ਮਾਰਵਾੜੀ/ਅਵਧੀ/ਲਹਿੰਦੀ/ਸਿੰਧੀ/ਕਸ਼ਮੀਰੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਨ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਨਾ/ਣਾ; ਪਾਲੀ - ਨਾ/ਨ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਨਹ (ਜ: - ਨਹੀਂ, ਨਿਖੇਧ - ਬੋਧਕ)।

ਆਖੀਅਹਿ = ਆਖੇ/ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ, ਆਖੇ/ਕਹੇ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਆਖਹਿ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਆਖੀਤ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਆਖਯਾਂਤਿ (ਆਖਯਾਨ੍ਤਿ - ਆਖਦੇ ਹਨ)।

ਬਹਨਿ = ਬਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਬੈਠ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

¹⁰ ਪੈਰ 'ਵ' ਦੀ ਧੁਨੀ ਮਧਕਾਲ ਵਿਚ 'ਉ+ਅ' ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਮੇਤ ਦੇਵਨਾਗਰੀ ਦੀਆਂ ਮਧਕਾਲੀ ਲਿਖਤਾਂ ਵਿਚ ਵੀ 'ਖ਼੍ਵਾਰ' ਦੀ ਥਾਂ 'ਖੁਆਰ' ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਬਹਿਣਾ (ਬੈਠਣਾ); ਲਹਿੰਦੀ - ਬਹਣ (ਬੈਠਣਾ, ਗੱਦੀ/ਆਸਣ ਤੇ ਬੈਠਣਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਇ; ਪਾਲੀ - ਵਸਤਿ (ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਤਿ (ਕਸਤਿ - ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਵਸਦਾ ਹੈ)।

ਜਿ = ਜਿਹੜੇ।

ਪੜਨਾਂਵ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਮੈਥਿਲੀ - ਜਿ; ਲਹਿੰਦੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜੋ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਯਹ (ਯ: - ਜਿਹੜਾ)।

ਪਿੰਡਾ = ਸਰੀਰ, ਤਨ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਪਿੰਡਾ (ਤਨ, ਸਰੀਰ); ਲਹਿੰਦੀ - ਪਿੰਡ (ਗਰਾਂ, ਥੋਹ-ਟਿੱਬਾ; ਪਿੰਡ ਭਰਾਉਣੇ); ਬ੍ਰਜ - ਪਿੰਡ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਪਿੰਡ (ਪਿਠ - ਗੋਲਾ, ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਗੋਲਾ; ਸਰੀਰ)।

ਧੋਇ = ਧੋ ਕੇ।

ਪੂਰਬ ਪੂਰਣ ਕਿਰਦੰਤ (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ)।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਧੋਇ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਧੋਯਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਧੋਇਅ/ਧੋਵਅਇ; ਪਾਲੀ - ਧੋਵਤਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਧੋਵਤਿ (ਧੀਕ੍ਰਿ - ਧੋਦਾ ਹੈ)।

ਸੇਈ = ਉਹੀ, ਉਹ ਹੀ।

ਪੜਨਾਂਵ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਸੇਈ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਸੇਇ/ਸੇ/ਸੇ/ਸੁ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਸੁ/ਸੇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਸਹ (ਸ: - ਉਹ)।

ਨਾਨਕਾ = ਹੇ ਨਾਨਕ!

ਨਾਂਵ, ਸਬੰਧਨ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਜਿਨ = ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ (ਮਨ ਵਿਚ)।

ਪੜਨਾਂਵ, ਸੰਬੰਧ ਕਾਰਕ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਜਿਨ੍ਹ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਜਿਣਿ (ਜਿਸ ਨੇ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜੇਣ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਯੇਨ (ਯੇਨ - ਜਿਸ ਨੇ)।

ਮਨਿ = ਮਨ ਵਿਚ।

ਨਾਂਵ, ਅਧਿਕਰਣ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਮਨੇ/ਮਣੇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਮਣਿ/ਮਣ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮਨਸ੍ (ਮਨਸ੍ - ਮਨ)।

ਵਸਿਆ = ਵੱਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਵਸਿਆ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਿਅ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਉਸ਼ਿਤ (ਤਥਿਤ - ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ)।¹¹

ਸੋਇ = ਉਹੀ, ਉਹ ਹੀ (ਸੱਚਾ-ਪ੍ਰਭੂ)

ਪੜਨਾਂਵ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਸੋਇ/ਸੋ/ਸੁ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਸੁ/ਸੋ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਸਹ (ਸ: - ਉਹ)।

॥੨॥ = ਦੂਜਾ ਸਲੋਕ ਸੰਪੂਰਨ।

ਕਾਵਿਕ ਪਖ

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਲੰਕਾਰ ਦੀ ਖੁਬਸੂਰਤ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਜੂਠੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਕਿਰਦਾਰ ਦਾ ਪਾਜ ਉਘਾੜਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਔਰਤ ਦੀ ਮਾਸਕ-ਧਰਮ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਲਗਾਤਾਰ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੂਠੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਤੋਂ ਜੂਠ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਝੜਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

¹¹ 'ਵਸਿਆ' ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਫ਼ਾਰਸੀ 'ਬਾਸ਼ੀਦਨ' (ਹੋਣਾ, ਵੱਸਣਾ) ਤੋਂ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਸਲੋਕ ਦੇ ਦੂਜੇ ਭਾਗ ਵਿਚ ਸਹਿਜ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਅਤੇ ਵਿਅੰਗਾਤਮਕਤਾ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਾਹਰੀ ਸੁੱਚ 'ਤੇ ਵਿਅੰਗ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡਾ ਧੋਣ ਵਾਲੇ ਸੁੱਚੇ ਨਹੀਂ ਆਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ, ਬਲਕਿ ਸੁੱਚੇ ਉਹ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਵਸਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਇਸ ਸਲੋਕ ਵਿਚ ਕੁਲ ਚਾਰ ਤੁਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿਧਾਨ ੧੩+੧੧ ਹੈ। ਸੋ ਇਸ ਨੂੰ ਦੋਹਰਾ ਛੰਦ ਅਧੀਨ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਲੋਕ ਦੋ ਦੋਹਰੇ ਜੋੜ ਕੇ ਬਣਿਆ ਹੈ।

ਪਉੜੀ॥

ਤੁਰੇ ਪਲਾਣੇ ਪਉਣ ਵੇਗ ਹਰ ਰੰਗੀ ਹਰਮ ਸਵਾਰਿਆ॥

ਕੇਠੇ ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆ ਲਾਇ ਬੈਠੇ ਕਰਿ ਪਾਸਾਰਿਆ॥

ਚੀਜ ਕਰਨਿ ਮਨਿ ਭਾਵਦੇ ਹਰਿ ਬੁਝਨਿ ਨਾਹੀ ਹਾਰਿਆ॥

ਕਰਿ ਫੁਰਮਾਇਸਿ ਖਾਇਆ ਵੇਖਿ ਮਹਲਤਿ ਮਰਣੁ ਵਿਸਾਰਿਆ॥

ਜਰੁ ਆਈ ਜੋਬਨਿ ਹਾਰਿਆ॥੧੭॥

ਸ਼ਾਬਦਕ ਅਨੁਵਾਦ

(ਉਹ ਮਨੁਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ) ਕਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ, ਪਉਣ ਦੇ ਵੇਗ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ (ਤੇ) ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਏ ਹੋਏ

ਜਨਾਨਖਾਨੇ ਹਨ;

ਜੋ (ਉੱਚੀਆਂ) ਅਟਾਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੋਠਿਆਂ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਪਸਾਰ ਕੇ (ਤੇ) ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ;

ਜੋ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੇ ਚੋਜ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਬੁੱਝਦੇ, ਉਹ (ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜ਼ੀ) ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।¹²

(ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ-ਭਰ) ਫਰਮਾਇਸ਼ ਵਜੋਂ (ਹੁਕਮ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ) ਖਾਧਾ ਹੈ, (ਤੇ ਆਪਣੇ) ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਰਨਾ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

(ਅਜਿਹੇ ਮਾਇਕੀ ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵੀ) ਜੋਬਨ ਲੰਘ ਜਾਣ 'ਤੇ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਆ ਜਾਣੀ ਹੈ।

ਭਾਵਾਰਥਕ-ਸਿਰਜਣਾਤਮਕ ਅਨੁਵਾਦ

¹² ਉਚਾਰਣ ਵੇਲੇ 'ਨਾਹੀ' ਤੋਂ ਬਾਦ ਵਿਸ਼ਰਾਮ ਦੇ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨਾ ਹੈ: ਹਰਿ ਬੁਝਨਿ ਨਾਹੀ, ਹਾਰਿਆ॥

ਉਹ ਮਨੁਖ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਹਵਾ ਦੇ ਵਹਾਅ ਸਮਾਨ ਤੇਜ ਚਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ ਕਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ ਘੋੜੇ ਤੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਏ ਹੋਏ ਜਨਾਨਖਾਨੇ ਹਨ;¹³

ਜੇ ਉੱਚੀਆਂ ਅਟਾਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕੋਠੇ ਉਸਾਰ ਕੇ ਤੇ ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ;

ਤੇ ਜੇ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੇ ਚੋਜ-ਤਮਾਸ਼ੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪਰ ਹਰੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ-ਬੁੱਝਦੇ, ਅਜਿਹੇ ਲੋਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਬਾਜੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੀਵਨ-ਭਰ ਫਰਮਾਇਸ਼ ਵਜੋਂ ਹੁਕਮ ਕਰ-ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਖਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਉਚੇ ਆਲੀਸ਼ਾਨ ਮਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਮਨੋਂ ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਅਖੀਰ, ਅਜਿਹੇ ਐਸ਼ੋ-ਆਰਾਮ ਵਿਚ ਗਲਤਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਜਵਾਨੀ ਨੇ ਵੀ ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਆ ਜਾਣ 'ਤੇ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਣਾ ਹੈ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਖਾਲੀ ਹਥ ਹੀ ਜਾਣਾ ਹੈ।

ਪਦ ਅਰਥ

ਤੁਰੇ = ਤੁਰੰਗ, ਘੋੜੇ।

ਨਾਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਤੁਰਾ; ਬ੍ਰਜ - ਤੁਰਗ/ਤੁਰੰਗ/ਤੁਰਯ/ਤੁਰੀ/ਤੁਰਾ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਤੁਰਯ; ਪਾਲੀ - ਤੁਰਗ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਤੁਰਗਹ (ਤੁਰਗ: - ਘੋੜਾ)।

ਪਲਾਣੇ = ਪਲਾਣਿਆਂ ਵਾਲੇ, ਕਾਠੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿੰਗਾਰੇ ਹੋਏ (ਘੋੜੇ)।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਤੁਰੇ ਦਾ), ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਲਹਿੰਦੀ - ਪਲਾਣ/ਪਲਾਣਾ; ਸਿੰਧੀ - ਪਲਾਣੁ; ਕਸ਼ਮੀਰੀ - ਪਲਾਨ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਪੱਲਾਣ/ਪਡਾਯਾਣ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਪਲਯਾਣ/ਪਲਯਯਨਮ੍ (ਪਲਯਾਣ/ਪਲਯਯਨਮ੍ - ਪਲਾਣਾ/ਕਾਠੀ/ਜੀਨ)।¹⁴

ਪਉਣ ਵੇਗ = ਪਉਣ ਦੇ ਵੇਗ ਵਾਲੇ, ਹਵਾ ਸਮਾਨ ਤੇਜ ਚਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲੇ (ਘੋੜੇ)।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਤੁਰੇ ਦਾ), ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

¹³ ਹਸਤਿ ਰਥ ਅਸ੍ਰੁ ਪਵਨ ਤੇਜ ਧਣੀ ਭੂਮਨ ਚਤੁਰਾਂਗਾ ॥ ਸੀੰਗ ਨ ਚਾਲਿਓ ਇਨ ਮਹਿ ਕਛੁਐ ਉਠਿ ਸਿਧਾਇਓ ਨਾਂਗਾ ॥੩॥

-ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ੭੦੦

¹⁴ 'ਪਲਾਣੇ' ਦਾ ਨਿਕਾਸ ਫ਼ਾਰਸੀ 'ਪਲਾਨ' (ਲਾਦੂ ਜਾਨਵਰ ਦਾ ਨਮਦਾ) ਤੋਂ ਵੀ ਹੋਇਆ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਪਉਣ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਪਉਣ/ਪਉਨ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਪਵਣ/ਪਯਣ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਪਵਨ (ਪਕਨ - ਹਵਾ) + ਬ੍ਰਜ - ਵੇਗ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਵੇਗ/ਵੇੱਗ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵੇਅ/ਵੇਗ; ਪਾਲੀ - ਵੇੱਗ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵੇਗਹ (ਕੇਗ: - ਆਵੇਗ, ਸਵੇਗ, ਗਤੀ, ਤੇਜੀ)।

ਹਰ = ਹਰ ਇਕ (ਰੰਗ ਨਾਲ)।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ (ਰੰਗੀ ਦਾ), ਕਰਣ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਫ਼ਾਰਸੀ - ਹਰ (ਹਰੇਕ, ਹਰ ਇਕ, ਹਰ ਕੋਈ)।¹⁵

ਰੰਗੀ = (ਹਰ) ਰੰਗਿ,¹⁶ (ਹਰ) ਰੰਗ ਨਾਲ, (ਹਰ) ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਣ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਰੰਗ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਰੰਗਹ (ਰਙ੍ਗ: - ਰੰਗ)।

ਹਰਮ = ਰਣਵਾਸ, (ਵੱਡੇ ਅਮੀਰ ਆਦਮੀਆਂ ਦੇ) ਜਨਾਨਖਾਨੇ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਅਰਬੀ - ਹਰਮ (ਅਜਿਹਾ ਸਥਾਨ, ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਗੈਰ ਮਰਦ ਦਾ ਜਾਣਾ ਵਰਜਿਤ ਹੋਵੇ, ਵੱਡੇ (ਅਮੀਰ) ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਜਨਾਨਖਾਨਾ)।¹⁷

ਸਵਾਰਿਆ = ਸਵਾਰੇ ਹੋਏ, ਸਜਾਏ ਹੋਏ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਸੰਵਾਰਣ (ਸਜਾਉਣਾ, ਸਿੰਗਾਰਨਾ, ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ); ਸਿੰਧੀ - ਸੰਵਾਰਣ; ਕਸ਼ਮੀਰੀ - ਸਵਾਰੁਨ (ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਖਣਾ/ਸਜਾਉਣਾ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਸੰਵਾਰਯਤਿ (ਸੰਕਾਰਯਤਿ - ਢਕ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰਖਦਾ ਹੈ, ਸਜਾ ਕੇ ਰਖਦਾ ਹੈ)।

¹⁵ ਫ਼ਾਰਸੀ 'ਹਰ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਚਕ੍ਰ' ਦਾ ਸਜਾਤੀ ਹੈ, ਦੇਖੋ: ਜੋਹਨ ਟੀ. ਪਲੈਟਸ, ਏ ਡਿਕਸ਼ਨਰੀ ਆਫ ਉਰਦੂ, ਕਲਾਸੀਕਲ ਹਿੰਦੀ ਐਂਡ ਇੰਗਲਿਸ਼, ਮਨੋਹਰ ਬੁਕਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ, ੨੦੦੬, ਪੰਨਾ ੧੨੨੨

¹⁶ 'ਰੰਗਿ' ਤੋਂ ਹੀ ਇਥੇ 'ਰੰਗੀ' ਬਣਿਆ ਹੈ।

¹⁷ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ 'ਹ੍ਰਮ੍ਯ' (ਮਨ ਨੂੰ ਹਰ ਲੈਣ ਵਾਲੇ, ਮਹਿਲ) ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਗਈ ਹੈ।

ਕੋਠੇ = ਕੋਠਿਆਂ (ਦੇ)।

ਨਾਂਵ, ਸਬੰਧ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਕੋਠਾ/ਕੋਠੜੀ; ਮਰਾਠੀ - ਕੋਠਾ/ਕੋਠੀ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕੋਟਠ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਕੋਸ਼ਠ (ਕੋਠ - ਭਾਂਡਾ, ਅੰਨ-ਭੰਡਾਰ, ਅੰਦਰਲਾ ਕਮਰਾ)।

ਮੰਡਪ = ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ।¹⁸

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਅਪਕ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਮੰਡਪ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮਣੁਡਪਹ (ਸਭਾਭਵ: - ਕਿਸੇ ਪੁਰਬ ਜਾਂ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਲਈ ਬਾਂਸ, ਫੂਸ, ਕਪੜੇ ਆਦਿ ਤਾਣ ਕੇ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸਥਾਨ, ਦੇਵ ਮੰਦਰ, ਤੰਬੂ)।

ਮਾੜੀਆ = ਮਾੜੀਆਂ, ਅਟਾਰੀਆਂ।¹⁹

ਨਾਂਵ, ਸਬੰਧ ਕਾਰਕ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਮਾੜੀ; ਸਿੰਧੀ - ਮਾੜੀ (ਉਪਰਲੀ ਮੰਜਲ, ਮੰਡਪ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਮਾਡਿਅ/ਮਾਲ (ਉਸਾਰਿਆ ਹੋਇਆ ਘਰ, ਸਭਾ); ਪਾਲੀ - ਮਾਲ (ਮੰਡਪ, ਤੰਬੂ, ਇਮਾਰਤ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਸਜਿਆ ਭਾਗ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮਾਡ (ਸਾਡ - ਘਰ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਮੰਜਲ)।

ਲਾਇ = (ਸ਼ਾਮਿਆਨੇ) ਲਾ ਕੇ।

ਪੂਰਬ ਪੂਰਣ ਕਿਰਦੰਤ (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ)।

ਅਪਕ੍ਰੰਸ਼ - ਲਾਇ (ਲਾ ਕੇ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਲਾਏਇ (ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਲਾਗਯਤਿ (ਲਾਗਯਤਿ - ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋੜਦਾ ਹੈ)।

ਬੈਠੇ = ਬੈਠੇ ਹਨ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

¹⁸ ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਆਹ ਆਦਿ ਕਿਸੇ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਮੌਕੇ 'ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਖੁਲ੍ਹਾ ਚੌਤਰੇ ਨੁਮਾ ਸਜਾਵਟੀ ਮੰਦਰ 'ਮੰਡਪ' ਅਖਵਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਅਜੋਕੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਦੀ ਥਾਂ ਸਜਾਵਟੀ ਤੰਬੂਆਂ, ਟੈਂਟਸ ਆਦਿ ਨੇ ਲੈ ਲਈ ਹੈ।

¹⁹ 'ਮਾੜੀਆ' ਤੋਂ ਇਥੇ ਭਾਵ ਅਟਾਰੀਆਂ ਵਾਲੇ ਉੱਚੇ ਤੇ ਵੱਡੇ ਮਹਿਲ-ਨੁਮਾ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਘਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਬਹਿਣਾ (ਬੈਠਣਾ); ਲਹਿੰਦੀ - ਬਹਣ (ਬੈਠਣਾ, ਗੱਦੀ/ਆਸਣ ਤੇ ਬੈਠਣਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਇ; ਪਾਲੀ - ਵਸਤਿ (ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਸਤਿ (ਕਸਤਿ - ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਵਸਦਾ ਹੈ)।

ਕਰਿ = (ਪਸਾਰੇ) ਕਰ ਕੇ, (ਪਸਾਰੇ) ਪਸਾਰ ਕੇ।

ਪੂਰਬ ਪੂਰਣ ਕਿਰਦੰਤ (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ)।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਕਰਿ (ਕਰ ਕੇ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕਰਿਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਕਰੋਤਿ (ਕਰੋਤਿ - ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਪਾਸਾਰਿਆ = ਪਸਾਰੇ, ਖਿਲਾਰੇ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਪਸਾਰਣਾ; ਸਿੰਧੀ - ਪਸਾਰਣੁ (ਪਸਾਰਾ ਕਰਨਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਪਸਾਰੇਇ; ਪਾਲੀ - ਪਸਾਰੇਤਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਪ੍ਰਸਾਰਯਤਿ (ਪ੍ਰਸਾਰਯਤਿ - ਪਸਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ/ਫੈਲਾਉਂਦਾ ਹੈ)।

ਚੀਜ਼ = ਚੇਜ਼, ਤਮਾਸ਼ੇ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਫ਼ਾਰਸੀ - ਚੀਜ਼ (ਜੈ, ਪਦਾਰਥ, ਵਸਤੂ)।

ਕਰਨਿ = ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਕਰਨਾ; ਲਹਿੰਦੀ - ਕਰਣ; ਸਿੰਧੀ - ਕਰਣੁ (ਕਰਨਾ); ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਕਰਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕਰਿਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਕਰੋਤਿ (ਕਰੋਤਿ - ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਮਨਿ = ਮਨ ਵਿਚ।

ਨਾਂਵ, ਅਧਿਕਰਣ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਲਹਿੰਦੀ - ਮੰਨ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਮਨੇ/ਮਣੇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਮਣਿ/ਮਣ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮਨਸ੍ (ਮਨਸ੍ - ਮਨ)।

ਭਾਵਦੇ = (ਮਨ ਵਿਚ) ਭਾਉਂਦੇ, (ਮਨ ਵਿਚ) ਚੰਗੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ।

ਭੂਤ ਕਿਰਦੰਤ (ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਚੀਜ਼ ਦਾ), ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਬ੍ਰਜ - ਭਾਵਤੇ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ - ਭਾਅਹਿ/ਭਾਵਹਿ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਭਾਵੀਤ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਭਾਵਯੀਤ (ਭਾਕਯਨਿ - ਭਉਂਦੇ ਹਨ, ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ)।

ਹਰਿ = ਹਰੀ ਨੂੰ, ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਹਰਿ (ਹ੍ਰਿ - ਹਰਿਆ, ਹਰਿਆ-ਪੀਲਾ ਰੰਗ; ਵਿਸ਼ਨੂ, ਸ਼ਿਵ, ਬ੍ਰਹਮਾ, ਇੰਦਰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਆਦਿ)।²⁰

ਬੁਝਨਿ = ਬੁਝਦੇ ਹਨ, ਸਮਝਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਬੁਝਣਾ; ਸਿੰਧੀ - ਬੁਝਣੁ (ਸਮਝਣਾ; ਸੁਣਿਆ ਜਾਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ); ਅਪਭ੍ਰੰਸ - ਬੁਝਇ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਬੁਝਝਇ; ਪਾਲੀ - ਬੁਝਝਤਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਬੁਝਯਤੇ (ਬੁਝਦੇ - ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਸਮਝਦਾ ਹੈ)।

ਨਾਹੀ = ਨਹੀਂ।

ਨਿਪਾਤ।

ਬ੍ਰਜ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ - ਨਾਹੀ/ਨਾਹਿ/ਨਹੀ/ਨਹਿ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਨਹਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਨਹਿ (ਨਹਿ - ਨਹੀਂ)।

ਹਾਰਿਆ = ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ - ਹਾਰਿਯ (ਹਾਰ ਗਿਆ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਹਾਰੇਇ (ਬਰਬਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਾਰ ਗਿਆ); ਪਾਲੀ - ਹਾਰੇਤਿ (ਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਹਾਰਯਤਿ (ਹਾਰਦਾ ਹੈ)।

²⁰ 'ਹਰਿ' ਬਹੁ ਅਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਕ ਅਰਥ 'ਹਰਾ, ਪੀਲਾ' ਆਦਿ ਹਨ। ਹਰੇ ਰੰਗ ਕਾਰਨ ਪੁਰਾਣਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਲਈ ਵੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਮੇਤ ਇਸਦੇ, ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਉਤਪਤੀ 'ਹ੍ਰਿਤਿ ਪਾਪਾਨ੍ ਸਾਂਸਾਰਿਕਨ੍ ਕਲੇਸ਼ਾਞ੍ਚ' (ਪਾਪ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਤਾਪ ਹਰਨ ਵਾਲਾ) ਤੋਂ ਵੀ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਭਾਰਤੀ ਪਰੰਪਰਾ ਵਿਚ 'ਸ਼ਿਵ, ਵਿਸ਼ਨੂ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ, ਇੰਦਰ' ਆਦਿ ਲਈ ਵੀ ਇਸ ਲਫਜ਼ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਹੋਈ ਹੈ।

DRAFT

ਕਰਿ = ਕਰ ਕੇ, (ਫਰਮਾਇਸ਼) ਕਰ ਕੇ।

ਪੂਰਬ ਪੂਰਣ ਕਿਰਦੰਤ (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ)।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਕਰਿ (ਕਰ ਕੇ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਕਰਿਏ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਕਰੋਤਿ (ਕਰੋਤਿ - ਕਰਦਾ ਹੈ)।

ਫੁਰਮਾਇਸਿ = ਫਰਮਾਇਸ਼ (ਕਰ ਕੇ), ਸਿਫਾਰਿਸ਼ (ਕਰ ਕੇ)।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਫ਼ਾਰਸੀ - ਫ਼ਰਮਾਇਸ਼/ਫ਼ਰਮਾਯਸ਼ (ਕੰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ, ਹੁਕਮ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਿਫਾਰਿਸ਼, ਮੰਗ)।

ਖਾਇਆ = ਖਾਧਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਖਾਣਾ; ਲਹਿੰਦੀ - ਖਾਵਣ (ਖਾਣਾ); ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਖਾਇ/ਖਾਇ; ਪਾਲੀ - ਖਾਦਤਿ (ਖਾਂਦਾ ਹੈ)

ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਖਾਦਤਿ (ਖਾਦਤਿ - ਚੱਬਦਾ ਹੈ, ਵਢਦਾ ਹੈ; ਰਿਗਵੇਦ - ਖਾਂਦਾ ਹੈ)।

ਵੇਖਿ = ਵੇਖ ਕੇ।

ਪੂਰਬ ਪੂਰਣ ਕਿਰਦੰਤ (ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ)।

ਲਹਿੰਦੀ - ਵੇਖਣ (ਵੇਖਣਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵੇਹਇ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਿਕਸ਼ਤੇ (ਵਿਖਣੇ - ਵੇਖਦਾ ਹੈ)।

ਮਹਲਤਿ = ਮਹੱਲਤ/ਮਹੱਲਾਤ (ਨੂੰ), ਮਹਿਲਾਂ (ਨੂੰ)।

ਨਾਂਵ, ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਬਹੁਵਚਨ।

ਫ਼ਾਰਸੀ - ਮਹੱਲਤ/ਮਹੱਲਾਤ (ਮਹਿਲ); ਅਰਬੀ - ਮਹੱਲਤ (ਉਤਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਨਿਵਾਸ ਅਸਥਾਨ)।

ਮਰਣੁ = ਮਰਨ, ਮਰਨਾ।

ਭਾਵਾਰਥ ਕਿਰਦੰਤ (ਨਾਂਵ), ਕਰਮ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਸਿੰਧੀ - ਮਰਣੁ (ਮਰਨਾ); ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼/ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਪਾਲੀ - ਮਰਣ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਮਰਣਮ੍ (ਸਰਣਮ੍ - ਮਰਨਾ, ਮੌਤ)।

ਵਿਸਾਰਿਆ = ਵਿਸਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਭੁਲਾ ਦਿਤਾ ਹੈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਵਿਸਾਰਣਾ; ਲਹਿੰਦੀ - ਵਿਸਾਰਣ; ਸਿੰਧੀ - ਵਿਸਾਰਣ (ਭੁਲਾਉਣਾ/ਵਿਸਾਰਨਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਵੀਸਾਰੇਇ/ਵਿਸਾਰਿਅ (ਭੁੱਲਿਆ ਹੋਇਆ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਵਿਸਮਾਰਯਤਿ (ਵਿਸਮਾਰਯਤਿ - ਭੁਲਾਉਂਦਾ ਹੈ)।

ਜਰੁ = ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ, ਬੁਢੇਪਾ।²¹

ਨਾਂਵ, ਕਰਤਾ ਕਾਰਕ; ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਬੰਗਾਲੀ/ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਜਰ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ/ਪਾਲੀ/ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਜਰਾ (ਜਰਾ - ਬੁਢੇਪਾ)।

ਆਈ = (ਬਿਰਧ ਅਵਸਥਾ) ਆ ਗਈ।

ਕਿਰਿਆ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ; ਅਨ ਪੁਰਖ, ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਪੰਜਾਬੀ - ਆਉਣਾ; ਲਹਿੰਦੀ - ਆਵਣ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਆਵਣ (ਆਉਣਾ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਆਵੇਇ/ਆਵਇ; ਪਾਲੀ - ਆਪੇਤਿ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਆਪਯਤਿ (ਆਪਯਤਿ - ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਹੁੰਚਦਾ ਹੈ)।

ਜੋਬਨਿ = ਜੋਬਨ (ਹਾਰ ਜਾਣ) ਨਾਲ, ਜਵਾਨੀ (ਲੰਘ ਜਾਣ) 'ਤੇ।

ਨਾਂਵ, ਕਰਣ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

ਬ੍ਰਜ - ਜੋਬਨ/ਜੋਵਨ; ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਜੋਵਣ; ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਜੋਅਣ/ਜੋਵਣ; ਪਾਲੀ - ਯੋਬਨ; ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਯੁਵਨ੍ (ਯੁਕ੍ਵਨ੍ - ਜਵਾਨ, ਜਵਾਨੀ)।

ਹਾਰਿਆ = (ਜੋਬਨ) ਹਾਰ ਜਾਣ ਨਾਲ, (ਜੋਬਨ) ਲੰਘ ਜਾਣ 'ਤੇ।²²

ਕਿਰਿਆ ਫਲ ਕਿਰਦੰਤ (ਨਾਂਵ), ਕਰਣ ਕਾਰਕ; ਪੁਲਿੰਗ, ਇਕਵਚਨ।

²¹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ 'ਜਰੁ' ਦਾ ਅੰਤਕ ਔਕੜ, ਮੂਲਕ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਸਦਾ ਕਾਇਮ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ 'ਜਰੁ' ਕੇਵਲ ਪੁਲਿੰਗ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਯੋਗ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਪੁਲਿੰਗ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਇਹ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਵਜੋਂ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਜਰੁ' ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਕਿਰਿਆ 'ਆਈ' ਵੀ ਇਸਤਰੀ ਲਿੰਗ ਹੈ।

²² 'ਜੋਬਨਿ ਹਾਰਿਆ' ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਜੋਬਨਿ ਹਾਰਿਐ' ਦਾ ਤੁਕਾਂਤ ਮੇਲ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਧੀਨ ਕੀਤਾ ਕਾਵਿਕ ਰੂਪਾਂਤਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ।

ਅਪਭ੍ਰੰਸ਼ - ਹਾਰਿਯ (ਹਾਰ ਗਿਆ); ਪ੍ਰਾਕ੍ਰਿਤ - ਹਾਰੇਇ (ਬਰਬਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਹਾਰ ਗਿਆ); ਪਾਲੀ - ਹਾਰੇਤਿ (ਹਰਾਉਂਦਾ ਹੈ); ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ - ਹਾਰਯਤਿ (ਹਾਰਯਤਿ - ਹਾਰਦਾ ਹੈ)।

॥੧੭॥ = ਸਤਾਰਵੀਂ ਪਉੜੀ ਸੰਪੂਰਨ।

ਕਾਵਿਕ ਪਖ

ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਸਪਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰਾਹੀਂ ਕਥਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੋਲ ਹਵਾ ਦੀ ਚਾਲ ਤੁਰਨ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸਜੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ ਵਾਲੇ ਘੋੜੇ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰਮ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਰੰਗਾਂ ਨਾਲ ਸਜਾਏ ਗਏ ਹਨ। ਜੇ ਕੋਠੇ-ਮੰਡਪ ਮਾੜੀਆਂ ਦੇ ਪਸਾਰੇ ਪਸਾਰ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਨ ਤੇ ਮਨ ਭਾਉਂਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਰਮਾਇਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਖਾਂਦੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਚੇ ਮਹਿਲ ਨੁਮਾਂ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੌਤ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰੰਤੂ ਬੁਢਾਪੇ ਅਗੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੋਬਨ ਹਾਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਿਸਾਰ ਕੇ ਉਹ ਜੀਵਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਹਾਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਸਹਿਜ ਭਾਸ਼ਾਈ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ ਰਾਹੀਂ ਸੰਸਾਰਕ ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਨਾਸ਼ਮਾਨਤਾ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚੇਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਉਹ ਸੰਸਾਰਕ ਭੋਗ ਆਦਿ ਵਿਚ ਲਿਪਤ ਨਾ ਰਹੇ।

ਇਸ ਪਉੜੀ ਦੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕਾਂ ਦਾ ਮਾਤਰਾ ਵਿਧਾਨ ੧੪+੧੫ ਹੈ, ਜਦਕਿ ਤੀਜੀ ਅਤੇ ਚਉਥੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ੧੩+੧੫ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਹਨ। 'ਜਰੁ ਆਈ ਜੋਬਨਿ ਹਾਰਿਆ' ਵਿਚ ਵੀ ੧੫ ਮਾਤਰਾਵਾਂ ਹਨ।